

VI. ÜNİTE: ETKİN VATANDAŞLIK DERS NOTLARI

NASIL BİR YÖNETİM?

Devlet, bir toprak parçası üzerinde insanların örgütlendiği en büyük kurumdur.

Devlet bireylerin birlikte yaşayabilmeleri için kurallar koyan, ilişkilerinde bir düzen oluşturan, ihtiyaçlarını karşılayan ve onları tehlikelerden koruyan otoritedir.

Demokrasi, belirli bir bölgedeki halkın kendi yönetimi hakkındaki kararların alınmasında söz sahibi olmasıdır.

Demokrasi, Yunancada halk anlamına gelen “**demos**”; güç, iktidar ve yönetim anlamına gelen “**kratos**” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanır.

DEMOKRASİNİN TEMEL İLKELERİ

Millî Egemenlik: Demokrasi ile yönetilen ülkelerde egemenlik millete aittir. Millet bu hakkını seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullanır.

Eşitlik: İnsanlar dini, inancı, ekonomik gücü, cinsiyeti ya da ırkı ne olursa olsun yasalar önünde eşittir. Yasalar herkese aynı şekilde uygulanır.

Özgürlük: İnsanın doğuştan sahip olduğu temel haklardan biridir. Kişinin başkalarına zarar vermeden ve kanunlara aykırı olmadan dilediğini düşünebilmesi ve yapabilmesidir.

İnsan Haklarına Saygı: Demokratik yönetimler insan haklarına dayanır. Bu nedenle temel hak ve özgürlükler anayasa ile güvence altına alınmıştır.

Hukukun Üstünlüğü: Yöneten ve yönetilenlerin kurallar dâhilinde hareket etmelerini sağlar. Hukukun üstünlüğü ilkesi ancak bağımsız bir yargı ile mümkündür.

Katılımcılık: Demokratik yönetimlerde halk, seçme ve seçilme, sivil toplum kuruluşları kurma vb. yollarla ülke yönetimine katılır. Yönetimin aldığı kararlarda etkili olur.

Çoğunluk: Seçimlerde en çok oyu alan kişinin ya da partinin ülkeyi millet adına idare etme hakkına sahip olmasıdır.

Çoğulculuk: Farklı görüşlere, anlayışlara, inanışlara saygı gösterilmesi ve farklı fikirlerin yönetime yansmasıdır.

YÖNETİM BİÇİMLERİ

Monarşi

- Egemenliğin **tek bir kişide** toplandığı yönetim biçimidir.
- Bu kişi; **kral, imparator, şah, kağan, padişah, prens, emir** gibi çeşitli isimler alabilir.
- Yönetici olan kişi **ömürü boyunca** yönetimde kalabilir.
- Yönetme yetkisi **babadan oğula** ya da hanedan üyelerinden birine geçmektedir.
- Yönetici yasama, yürütme ve yargı yetkilerini **tek başına** kullanır.
- Yöneticinin verdiği kararlara herkes uymak **zorundadır**.
- Yönetici, verdiği kararlar sebebiyle suçlanıp yargılanamaz.
- Halk yönetimde söz sahibi **değildir**.
- Bazı monarşi yönetimlerinde mutlak idarecinin yanında meclis de olabilir. Bu tür monarşilere **meşrutî monarşi** denir.
- **Osmanlı İmparatorluğu monarşi ile yönetilmiştir.**

Oligarşi

- Egemenlik yetkisinin **belli bir zümre, sınıf veya grubun** elinde olmasıdır.
- Ülkeyi yönetme hakkı ayrıcalıklara sahip **soylular, din adamları, toprak sahipleri, aristokratlar, zenginler** vb. gruplara aittir.

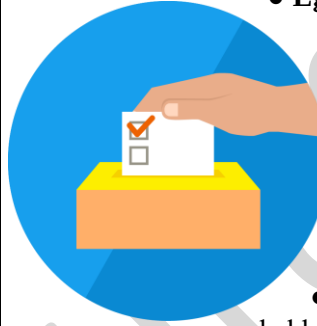
- Bu yönetim şeklinde yöneticiler ait oldukları **zümre, sınıf veya grup** içinden seçilir.
- Belli bir azınlığın hakları gözetilir.
- Halkın yönetimde söz hakkı **yoktur**.
- Geçmişte Anadolu medeniyetlerinden olan **İyonlar** da görülmüş bir yönetim şeklidir. **Sovyetler Birliği'** de oligarşi ile yönetilmiştir.

Teokrasi

- Devlet ve toplum kurallarının **din kurallarına** göre belirlendiği yönetim biçimidir.
- Yöneticiler **din adamlarıdır** ve Tanrı adına ülkeyi yönettiklerini savunurlar.
- Hükümdar yalnızca **tanrıya karşı sorumludur**.
- Yöneticilerin aldıkları kararlar **tartışılmaz ve eleştirilemez**.
- Halkın yönetimde söz hakkı **yoktur**.
- **Vatikan** teokrasi ile yönetilmektedir.

Cumhuriyet

- Egemenlik **millete aittir**.

- Halk ülkeyi yönetecek temsilcileri belli bir süre için seçer.
- İnsanlar, **seçme ve seçilme hakkını** kullanarak ülke yönetimine katılabilirler.
- Ülkeyi yöneten kişiler **halka karşı sorumludurlar**.
- Halk, yöneticileri seçim yoluyla değiştirme hakkına sahiptir.

- Bu yönetim şeklinde insanların hakları **anayasa** ile korunur
- Herkes **hukuk önünde eşittir** ve **hukukun üstünlüğü** ilkesi geçerlidir.
- İnsanlar **özgür bir şekilde** yaşamlarını sürdürebilirler.
- Günümüzde **en yaygın** olan yönetim şekli cumhuriyettir.
- **Türkiye, ABD ve Fransa** cumhuriyetle yönetilen ülkelerden bazılarıdır.
- Türkiye'de **29 Ekim 1923** tarihinde cumhuriyet ilan edilmiştir.

ÜÇ KUVVET

Ülkelerin yönetiminde üç önemli güç unsuru bulunmaktadır. Bunlar; **yasama, yürütme ve yargıdır**.

Kuvvetler Birliği: Devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek bir kişide toplandığı devlet yönetim modelidir. Bu duruma **kuvvetler birliği ya da güçler birliği** denir.

Kuvvetler Ayrılığı: Devlet organları olan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılmış oldukları devlet yönetim modelidir. Bu duruma **kuvvetler ayrılığı ya da güçler ayrılığı** denir. Ülkemiz yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrı ayrı temsil edildiği demokratik bir devlettir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk anayasası olan **1921 Anayasası** (Teşkilat-ı Esasiye) savaş döneminde çıkartıldığı için tüm güçler Büyük Millet Meclisine (BMM) verilmiştir. **1924 Anayasası'nda** kısmen kuvvetler ayrılrsa da tam anlamıyla kuvvetler ayrılığı **1961 Anayasası'nda** ilk kez uygulanmıştır. **1982 Anayasası'nda** bu durum devam etmiştir.

1982 Anayasası'nın ilk dört maddesi

I. Devletin şekli

Madde 1 - Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

Madde 2 - Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

Madde 3 - Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir. Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır. Millî marşı "İstiklâl Marşı"dır. Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

Madde 4 - Anayasa'nın 1'inci maddesindeki devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile 2'nci maddesindeki

Cumhuriyetin nitelikleri ve 3'üncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez.

YASAMA

Yasama yetkisi, **TBMM'nin** elindedir. Halkın ihtiyaçları doğrultusunda TBMM'de kanunlar çıkarılır.

TBMM'nin Görev ve Yetkilerinden Bazıları

- Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak
- Para basılmasına karar vermek
- Genel ve özel af ilanına karar vermek
- Savaş ilanına karar vermek

YÜRÜTME

Yürütme yetkisi, **Cumhurbaşkanına** aittir. Cumhurbaşkanı, çıkarılan kanunlara uygun olarak ülkede yürütme görevini yerine getirir. Ülkenin anayasaya ve kanunlara göre yönetilmesini sağlar.

Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkilerinden Bazıları

- Cumhurbaşkanı devletin başıdır.
- Uluslararası anlaşmaları **onaylamak** ve **yayınlamak**
- TBMM adına **Türk Silahlı Kuvvetlerinin başkomutanlığını** temsil etmek
- Kanunları onaylamak ve Resmî Gazete'de yayınlatarak **yürürlüğe koymak**
- **Millî Güvenlik Kuruluna** başkanlık yapmak
- TBMM'yi gerektiğinde toplantıya çağırarak
- Devleti yurt içinde ve dışında temsil etmek
- Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanları atamak ve görevlerine son vermek

NOT: Ülkemizde 24 Haziran 2018'de yapılan seçimlerle **Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne** geçilmiştir.

YARGI

Yargı yetkisi, **bağımsız mahkemelerindir**. Devlet yönetiminde kanunlara aykırı hareket edilmesi durumunda bağımsız mahkemeler olumsuz durumların ortaya çıkmasını önler.

Yargı bireylerin kendi aralarında veya devletle olan ilişkilerindeki uyuşmazlıkları çözme işidir. Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.

- Ülkemizde en üst mahkeme **Anayasa Mahkemesidir**.
- **Yargıtay**, adli davaların en üst yetkili mahkemesidir.
- **Danıştay** idari yani yönetim ile ilgili davaların en üst mahkemesidir.
- Diğer mahkemeler ise **adli** ve **idari** mahkemelerdir.
- **Adli mahkemeler** vatandaşların birbirleriyle olan uyuşmazlıkları inceler.
- **İdari mahkemeler** devlet ile vatandaş arasındaki uyuşmazlıkları inceler.
- Ayrıca vatandaşlar, bütün iç hukuk yollarını kullandıktan sonra **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM)** başvurabilir.

YÖNETİCİLERİMİZ VE BİZ

Yönetimi Karar Alama Sürecini Etkileyen Unsurlar

- Siyasi Partiler
- Sivil Toplum Kuruluşları
- Medya
- Bireyler (Kamuoyu)

Siyasi Partiler

Siyasi partiler, aynı siyasi görüşleri paylaşan kişilerin ülkenin yönetiminde söz sahibi olmak amacıyla kurdukları örgütlerdir. Siyasi partiler, demokratik seçimler ile toplumun düşüncelerini ve şikayetlerini meclise taşır.

Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşu, toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birliğe denir.

Sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız sivil insanlar tarafından oluşturulan, kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Vakıf, dernek, sendika vb. den oluşan sivil toplum kuruluşlarına üye olan insanlar gönüllülük esasıyla çalışırlar.

Medya

Medya, toplumda sözlü veya yazılı haber alma imkânını sağlayan televizyon, Genel Ağ, radyo, gazete, dergi vb. kitle iletişim araçlarının oluşturduğu basın yayın organlarına denir. Medya toplumun yönlendirilmesi ve kamuoyu oluşturmada etkin bir güçtür.

Bireyler (Kamuoyu)

Kamuoyu, bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesidir. Aynı düşüncedeki insanların bir araya gelmesiyle oluşur.

Bireyler oluşturdukları kamuoyu sayesinde yönetimin kararlarında etkili olurlar. Örnek olarak bir sorunla karşılaştıklarında kanunlar çerçevesinde toplanıp gösteri yapabilir veya Genel Ağ ortamında bir araya gelerek yardım faaliyetine destekte bulunabilirler.

HAYATIN İÇİNDE DEMOKRASİ

Demokrasi, halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, **halk iradesi** demektir. Yani halkın seçtiği yöneticiler aracılığıyla kendi kendisini yönetmesidir.

Demokratik yönetimlerde halk, seçimler yoluyla **yönetime katılır**. Bu seçimler eşit, **gizli oy ve açık sayım** esasına göre yapılır.

Demokratik toplumlarda seçimlerin yanı sıra kişiler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya vb. yöntemlerle her zaman söz söyleme hakkına sahiptir.

Demokratik yönetimlerde insanların temel hakları **güvence altındadır**. Demokrasi, kanun ve kuralların bağlayıcı olduğu hukukun üstünlüğü ve çoğunluğun yönetimiyle birlikte azınlığın haklarının da korunması ilkelerine dayanır.

Demokrasi bilinci ilk olarak toplumun temel taşı olan **ailede** başlar. Anne ve babanın aile veya çocuklarla ilgili kararlarda çocukların fikrini alması ve onlara **eşit muamelede** bulunması demokratik bir ailede görülen davranışlardır.

İnsanların aileden sonra demokrasi bilinci kazandığı diğer bir yer de okuldur. Sınıf ortamında öğrencilerin birbirlerinin hakkına saygı göstererek eşit söz hakkı alması ve görüşlerini özgürce ifade etmesi buna örnek olarak verilebilir.

Ömer Halis DEMİR

Demokrasinin insanlara verdiği bu hak ve özgürlükler tarih boyunca birçok kez insanların elinden alınmış veya alınmak istenmiştir. Bunun en son örneği yakın tarihimizde **15 Temmuz 2016** tarihinde yaşanan hain darbe ve işgal girişimidir. Ancak milletimiz bu darbe ve işgal girişimine geçit vermemiştir.

15 Temmuz darbe girişimi esnasında 251 vatandaşımız şehit oldu. **Ömer Halisdemir** darbenin engellenmesinde önemli bir yere sahiptir. Darbeciler tarafından şehit edilmiştir.

O geceki direnişin unutulmaması için bu tarihi gün, "**15 Temmuz Demokrasi ve Millî Birlik Günü**" ilan edilmiştir. Bizler hayatımızın her alanında demokrasiye sahip çıkmalı, onu korumalı ve hayatımızın en önemli parçası olarak görmeliyiz.

HAKLARIMIN BİLİNCİNDEYİM

Temel Hak ve Özgürlüklerimiz

Temel hak ve özgürlükler, anayasamız tarafından koruma altına alınmıştır. Bütün vatandaşlar sahip oldukları bu hakları **yasalar çerçevesinde** kullanırlar.

Anayasamız temel hak ve hürriyetlerin korunması, kullanılabilmesi, imkânlarının hazırlanması bakımından devlete çeşitli ödevler yüklemiştir. Devlet, temel hak ve özgürlüklerin korunması konusunda kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle beraber, Türk vatandaşlarına da bu konuda çeşitli ödevler yüklemiştir. Türk vatandaşlarına düşen görev bu ödevlerini gereği gibi ve zamanında yerine getirmektir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre insanların başka insanların özgürlüğünü kısıtlamadan dilediğini yapabilmesi hak ve özgürlük olarak tanımlanmıştır. Kişilerin sahip olduğu haklar, başka insanların özgürlüklerine zarar vermeyecek biçimde düzenlenerek güvence altına alınmıştır. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde tüm insanlar eşit hak ve özgürlüklere sahiptir.

Eşitlik dinî inançları, dili, cinsiyeti, siyasi düşüncesi ve benzeri özellikleri nedeniyle ayırım gözetilmeksizin herkesin yasalar önünde eşit haklara sahip olmasıdır.

Yasalar önünde eşit hak ve özgürlüklere sahip bireyler, başka bireylerin hak ve özgürlüklerine zarar veremez

Hak ve özgürlükler, ülkelerin anayasalarında “**Temel Haklar**” olarak yer almış ve güvence altına alınmıştır.

Temel hakların korunmasında devletin ve bireylerin önemli görev ve sorumlulukları vardır.

Temel Haklar:

- Konut dokunulmazlığı
- Haberleşme
- Eğitim hakkı
- Özel yaşamın gizliliği
- Düşünce özgürlüğü
- Sağlık hakkı
- Yaşama hakkı
- Kişi dokunulmazlığı hakkı
- Din ve vicdan özgürlüğü
- Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı özgürlüğü
- Yerleşme ve seyahat özgürlüğü

NOT: Temel hak ve özgürlükler savaş hâli, seferberlik hâli, sıkıyönetim hâli ve olağanüstü hâllerde **kısmen ya da tamamen** durdurulabilir.

KADIN VE TOPLUM

• Tarihte Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde önemli bir değere sahiptir.

• Kadınlar doğrudan toplum içerisinde aktif bir şekilde hayatını devam ettirmiştir.

• Orta Asya Türk devletlerinde de kadın önemli hak ve yetkilere sahip olmuştur.

• Orta Asya Türk Devletlerinde kadın “**Hatun**” sıfatıyla kağanın en önemli yardımcısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

• Türkiye Selçukluları Dönemi’nde kurulup varlığını Osmanlı Devleti döneminde de devam ettiren kadın örgütü **Bacıyan-ı Rum** teşkilatı ile kadınlar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur.

• Kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlayan bu teşkilatın, Anadolu’daki Ahilik teşkilatının kurucusu olan **Ahi Evran’ın eşi Fatma Bacı** tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir.

• Türk kadınları, ilk Türk devletlerinde olduğu gibi Kurtuluş Savaşı yıllarında da önemli görevler üstlenmiştir. Erkekler cephede düşmanla mücadele ederken Türk kadınları onlara cephe arkasında destek vermiştir.

• Türk kadını yeri geldiğinde evin geçimini ve çocukların bakımını üstlenmiş, yeri geldiğinde cepheye silah ve cephane taşımıştır. Ayrıca cephe gerisinde askerlerin sağlık, beslenme ve giyinme ihtiyaçlarının karşılamasına da yardımcı olmuştur.

• **Şerife Bacı, Halime Çavuş, Nezahat Onbaşı, Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye** Milli Mücadele Dönemi'nde düşmana karşı savaşan kadın kahramanlarımıza örnektir.

Osmanlıda Tanzimat ile birlikte kadın toplumsal hayatta daha fazla yer aldı.

• 1869 yılında bir yandan ilk kadın dergisi **Terakki-i Muhadderat** yayınlandı.

• 1869 yılında kızların eğitimine yasal zorunluluk getirildi. Bu sebeple ilk kız öğretmen okulu olan **Dar-ül Muallimat** açıldı.

• 1913 yılında kadınlar **devlet memuru** olarak çalışmaya başladı.

• Cumhuriyet kurulduktan sonra **Mustafa Kemal Atatürk**, Türk kadınının sosyal, ekonomik ve siyasal haklara kavuşması için bazı çalışmalar yapmıştır. **17 Şubat 1926** yılında **Türk Medeni Kanunu** kabul edilmiş ve Türk kadını, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmuştur. Bu kanuna göre resmî nikah zorunlu hâle getirilmiş, erkeklere tanındığı gibi kadınlara da boşanma hakkı tanınmıştır. Aynı kanunla miras konusunda kadın ve erkek eşit hâle gelmiş, kadınlar istedikleri mesleği seçme ve istedikleri meslekte çalışma hakkına kavuşmuştur.

• Türk kadınları, siyasi ve sosyal haklarını elde etmek amacıyla birçok girişimde bulundular. 16 Haziran 1923'te **Kadınlar Halk Fırkası'nı**, 1924'te ise **Türk Kadınlar Birliği Derneğini** kurdular.

• Türk kadınına ülke yönetiminde görev alabilmesini sağlayan siyasi haklar yine Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde verilmiştir.

Kadınlara sırasıyla **1930 yılında belediye** seçimlerine katılma hakkı, **1933 yılında muhtarlık** seçimlerine katılma hakkı ve **1934 yılında milletvekili** seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

• Türkiye'nin ilk kadın avukatı **Süreyya Ağaoğlu**

• Türkiye'nin ilk kadın bakanı **Türkan Akyol**

• Türkiye'nin ilk kadın muhtarı **Gül Esin**

• İlk kadın savaş pilotu **Sabiha Gökçen**

• İlk kadın profesörlerden **Afet İnan**

• **Kara Fatma (Fatma Seher Erden)** Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarından biridir.

• **Halide Edip Adıvar** ülkemizin yetiştirdiği önemli yazarlardan biridir.

• **Canan Dağdeviren** dünyaca tanınan önemli fizik mühendislerinden biridir.

• Manş Denizi'ni yüzerek geçen ilk Türk kadını **Nesrin Olgun Arslan**

• **Esen KARAMÜRSEL AKPEK**, tıp teknolojisi alanında göz hastalıkları tedavisinde kullanılan bir cihazın patent sahibidir.

• **Yasemin ADAR**, 2017 dünya güreş şampiyonasında 75 kg kategorisinde altın madalya kazanan sporcumuzdur.

• **Gizem GİRİŞMEN**, paralimpik oyunlarda Türkiye'ye altın madalya kazandıran milli okçumuzdur.

• **Feryal ÖZEL**, Amerikan Uzay ve Havacılık Dairesindeki (NASA) Türk bilim insanıdır. Kara deliğin ilk kez görüntülenmesini sağlayan 200 bilim insanı içinde yer almaktadır.

Toplumsal yaşamda iş, meslek edinme, yönetme gibi alanlarda kadınlara, çocuklara, engellilere ayrıcalık tanımaya **pozitif ayrımcılık** denir. Merdivenleri kullanamayan engelli bireyler için havaalanlarında, metro istasyonlarında, kamu kuruluşlarında yalnızca engellilerin kullanabileceği asansörler örnek olarak verilebilir.

Bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir şekilde davranılmasına **cinsiyet ayrımcılığı** adı verilir.

Ülkemizde ve dünyada kadınların genellikle şoförlük, futbol hakemliği, yöneticilik vb. meslekleri yapması toplum tarafından uzun yıllar yadırganmıştır. Bu durum, cinsiyet ayrımcılığına örnektir.

Kadına yönelik şiddet toplum tarafından kabul görmeyen bir durumdur. İnsanların bedenlerine yönelik her türlü saldırı **fiziksel şiddet** olarak adlandırılır.

Şiddet denilince yalnızca fiziksel şiddetten bahsedilmemektedir. Fiziksel şiddetin yanı sıra psikolojik ve ekonomik şiddet de söz konusu olabilmektedir. **Psikolojik şiddet aynı zamanda duygusal şiddet** olarak da adlandırılır.

Bireylerin yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu ekonomik olanaklardan mahrum bırakılmasına, ekonomik kaynakların bireyin üzerinde bir yaptırım ve kontrol aracı olarak kullanılmasına **ekonomik şiddet** adı verilir.

